

משרד החנוך והתורה - המחלקה לתרבות חורניה

ג ל י ו נ ו ת ל ע י ו ר ון ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
פ ר ו כ י מ ב י ד י נ ח ס ה ל י ב נ י ז

שנת העשרים

הסבר לא רופיע עלון ההדרכה

פרשת משפטים (תשכ"א)

כ"א ל"ז, כ"ב א"ג - ג'

אברבנאל מקשה לענין השלומי ד' דה' וכפלא למה ה"ו השלומי השור חמשה ותשלומי האן ה"ו ארבעה בלבד, ואם נמצאו בידו חיים ישלמו שנים בלבד?

ואלה אחרות מן התשובות שנתנו לטאלות אלה:

מכילתא ק"ו:

"חמשה בקר" ישלם ארבעה והוא, "וארבע באן" - שלשה והוא. אמר ר' מאיר, בא וראה כמה הביבה מלוצה לפני מי שאמר והיה העולם: שור שיש לו מלאכה - משלם חמשה, שח שאין לו מלאכה - משלם ארבעה. רבן יוחנן בן זכאי אומר: הקב"ה חס על כבודן של בריותיו, לפי שהולך ברגליו - משלם חמשה. טה, לפי שהוא טוענו על כחפו - משלם ארבעה;

ראב"ע ל"ז ד"ה כי יגב:

אמר ר' ישועה: הוסיף הטם על עונש השור יותר מן השם, כי לא יוכל להסתיר השור כמו חסה, ולא יוכל לגבנו רק הרגיל יותר באומנות הגניבה. והגאון אומר: בעבור הנזק שיבוא לבעל השור יותר מן השת, כי בו יחרוש.

הרמב"ם מורה נבוכים חלק ג' פרק ט"א

ודע, כי כל אשר יהיה מן העברה והחטא יותר נמצא ויותר קרוב להעשות ראוי שיהיה עונשו יותר קשה, כדי שימנעו ממנו, והענין האינו נמצא רק מעט-עונשו יותר קל. ומפני זה היה השלומי גונב צאן כפל השלומי שאר הממלטים, ר"ל השלומי ארבעה ובהנאי שהוציאם מהם ידו במכר או שטחם, מפני שמנהגם היא על הרוב המיד להיותם בשדות, ואי אפשר לשמורם כמו ששומרים הדברים שבחור המדינה. ומפני זה סדרך הגונביט אותם שימהרו למכרם עד שלא יודעו אותם, או לשחוט אותם בעבור שהשתנה צורתם, ומפני זה היה עונש הענין הנמצא יותר גדול. והשלומי גנבה חבקר הוסיף בו אחד, מפני שגנבתו קלה יותר, כי הצאן ירעו מקובצים, ואפשר לרועה לשמורם. ויותר מה שאפשר לשומרים הוא כלילה. אמנם חבקר ירעו מפורזים סוד, ואי אפשר לרועה לשומרים ותרבה בהם הגנבה.

אברבנאל ... כי יגב:

איש ... רוצה לומר: שגנבו ומלכו הגנבה סכרו הוא למבטיט שיחטוהו ויפסיהו וימכרו את בחרו, או שלא סכרו כאשר גנבו, אבל הוא בעצמו, כדי שלא יכירוהו רועיו מאיזה חותם ועוד הוא, שבחו והפטיטו - חנה אז יהיה עונש שחמשה בקר ישלם תחת השור תחת השם. וחכמינו ז"ל בקשו טעם בפועל הזה כפי הגבולתו ורבן יוחנן בן זכאי אמר... (ב"ק דף נ"ה רמב"ם דבריו דלעיל במכילתא) שר' מאיר אמר (ע' לעיל במכילתא). והטעמים האלה אינם ברתנים טעם לחבח, כי אין כל שור עושה מלאכה... ועוד שחשור העושה מלאכה אדם נוהג בו ואי אפשר לגבנו. אבל יגבנו המיד הבטלים ממלאכה כי אין איש אהם... וכפי מה שכתב הרב המורה, יש בזה טעם אחר... (ומביא דברי הרמב"ם, עיין לעיל).

וחכם אחד מחכמי הדור נתן בזה טעם אחר והוא, שיעקר העונש בגנב הוא חסורי וחיור של עשו לו כאשר זמם לעשות, והבא לגבנו את שור רעחו או את שור, יקחוהו ממנו ועוד יקחו ממנו שלו שור אחד או ששה אחד, כמו זה אשר גנב, ובזה הדרך ישלם שנים, ר"ל אותו שגנב ואחד משלו; אמנם כשלא נמצא בידו הגנבה, וכבר התיאם הבעל ממנו, לפי שטבחו או סכרו, אז ראוי לתרבות בעונשו של הגנב כפי הטעמים אשר עשה מלכו הגנבה, כי בכל מעשה ומעשה אשר יפעל, הוא גומר וכופל רשע הגנבה, כאלו עשה עונות הרבה ולא אוקד בלבד.

יתבאר זה טעם שבאמר בענין עכו (יהושע ד' ל"ה) "חטא ישראל, וגב עברו את בריתי אשר צויתי אותם וגם לקחו מן החרם, וגם גבנו, וגם כחשו, וגם סמו בכליהם, וחלוא גנבה אחת היתה! וגנב אחד גנבה - ולמה אמר כל זה"? אלא שהיה הכל לפי רב המעשה אשר עשה בה, ועל זה אמר יהושע לעכו: "בני, חיים בא כבוד לה' אלוקי ישראל ותן לו תודה ותגד נא לי, מה עשית? והוא הטיבו: "אמנם חטאתי... והוא בטלל אדמה שבער אחת מובת ומאחית סקלים כסף ולטון זהב אחד, ואחזקם, ואקחם, והנה טעושים בתוך האהל והכסף תחתיה" בחר - שאם היות הגנבה אחת, חטא בה פעמים רבות: אחת במה שראה וקניו בה; שנית במה שחמד אותה; שלישית במה שלקחם; רביעית במה שמלכנו; חמישית במה שכרוו להטמין את הכסף תחת החפירה להעליטו ביותר, שכל זה החוזקות הוא סמה שיכבד את החטא.

(מספטים חטכ"א)

כן בענין הגבב שגבב את הסדר שהגבב בחתיבו בתלומי טניה, אם היה עדיין בידו להטיבו לבטליו. אמנם כשקטרו ועקרו לסבחו, כבר גבבו טניה; וכאשר הרביצו - טליטת; דמטטטטו - רביעית; כי כל מעטה מאלו הוא פועל רעה ומגונה מעצמו וכן בענין המכירה והפטרחה והמסירה לקונה וקבל המערת טמנו. וכאשר הוכפלו המעטים והעובטים בעבורם, היו התלומים בטור חמסה ובטח ארבעה ובנמצאו בידו היו טנים בלבד.

ויתכן לפרט כפי פסם הכתוב ומלותיו, שתמיד יהיו התלומים טנים, כי הוא הלוט האמתי - כמו שבארתי - אבל מפני שהזכרים בקר ובצאן טוים בערכם יותר מהנקבות, אמר שאם המצא תמצא בידו הגבבה, ישלם טניה, כי יראו ויכירו כמה היה טוה הסך או הטח הנגבב וישלם אחר כמותו ויהיו טנים. אבל אם טבחו או מכרו אולי יאמר הגבב, שחסור או הטח היה פחות ובבזה וסאין ראוי להרבות בערכו, ומפני זה הגבילה התורה ערך הסור או הטח שישלם הגבב תחת סור אחד זכר - חמסה בקר, כי הוא חיוב לשלם טני. טורים זכריים, שהיו טוים יותר מחמסה בקר נקבות, וכן בכבשים היה לו לשלם ב' זכרים בין שיהיו עתוים גדולים או קטנים, לכן ישלם ארבעה צאן נקבות, שאינם טוים כסני זכריים, והיה החלופ בתלומי הטח, מפני קלות החטא, כמו שבאר הרב הסורה.

וזו טעם נכון ומתיישב בעיני, אבל אם קבלת הקדושים ז"ל היא בחלופ זה, נקבלה בסבר פנים יפות.

(הערה: ה"חכו האחד מחכמי חכמי" הוא ר' יצחק עראמה בעל 'עקדת יצחק' - ודבריו כמעט העתק מלה במלה. מספרו, כבהרבה טאז מקומות בפרושו של אברבנאל ואת שם בעל העקדה אינו מזכיר!)

1) הסבר, מה החבול בין הדעות השונות שהובאו לעיל?

א 2) רש"י מביא בפרושו גם את דברי ר' יוחנן בן זכאי, גם את דברי ר' מאיר. כידוע אין הוא מביא שני פרושים (או שתי דעות או שני מדרשים) אלא אם כן לא מצא קורת רוח מלאה. אף באחד משניהם.

התוכל למצוא טבה לכך, למה לא התפק כאן באחת מן הדעות?

3) מה התמיהה בסגנון פסוקנו הביאה את אברהמאל לפרש את פרושו ('ויתכן לפרט כפי, פסם הכתוב').

4) התוכל לתת טעם לחבול שבין התלומים?

ב. שאלות ידווקים ברש"י

אא 1) ב' ד"ה שלטו ישלם: הגבב מסון שגבב ואינו חייב מיתה.

אא 2) ג' ד"ה אם המצא תמצא בידו: ברשותו ולא טבחו ולא מכר

א 3) ג' ד"ה חייט טנים ישלם: ולא ישלם לו מחים אלא חיים או דמי חיים (מפ"י המכילתא)

למה לו לרש"י לתוסף מלת "הגבב" - וכי יש דרך לפרשת אפ הפסוק באופן אחר?

הרא"ם מקשה: לא שמעתי היכא מפיק "מידן" - מרשותו, שלא טבח ולא מכר? בשלמא: "שלא מכר", מפני שאם מכר כבר יצא מרשותו, אלא "שלא טבח" - מנא ליה? הא אפילו טבחו - כל זמן שלא מכרו ולא נחנו, ברשותיה קיימו.

אא בסה לייטב קושייתו!

המלבי"ם: לפי פשוטה הכתובים טססע שמה שאמר "אם המצא תמצא בידו הגבבה" - הוא הפך של "ומכרו" ומה שאמר "חיים" הוא הפך של "וטבחו". (וכך גם פרוש רשב"ם ד"ה אם המצא תמצא בידו: שלא מכרו; ד"ה חייב: שלא טבחו; אז טנים ישלם: ולא ארבעה וחמשה).

אא הסבר למה לא פרשוהו חז"ל ובעקבותם רש"י כך, אלא פרשו כפי שפרשו?

השאלות המסומנות א קשות והמסומנות אא קשות ברוע, יפתור כל-אחד לפי הבנתו. שאלות וגם תשובות יש לשלוח לד"ר גהמה ליבוביץ, קרית משה ירושלים

השבע אין עלון הדרכה